

Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi: GAP Turizm Master Planı'na Eleştirel Bir Bakış

Nurcan BARAN^a

N. Aydan SAT^b

Öz

Sürdürülebilirlik kavramını, turizm alanlarının planlaması ve yönetilmesi çerçevesinde ele alan makalede, sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi konuları Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesi için hazırlanan “GAP Turizm Master Planı” örneğinden hareketle irdelenmektedir. Makalede, ulusal ve uluslararası yazında sıklıkla vurgu yapılan sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra, özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları da incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular aktarılmaktadır. GAP bölgesi için 2011 yılında hazırlanan “GAP Turizm Master Planı”; ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları ile değerlendirilmekte ve bu değerlendirmede, Dünya Turizm Örgütü'nün hazırladığı göstergelerden ve ilgili kurum ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden faydalanılmaktadır. Bu çalışmanın bulguları GAP Turizm Master Planı örneği özelinde, sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi konusunda Türkiye’de önemli eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma paradigmasının vazgeçilmez bir parçasıdır, dolayısıyla diğer sektörlerle de ilişkisinin düşünülerek kurgulanması, planlama çalışmalarının uygulama alanındaki başarısını artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, GAP Turizm Master Planı, Türkiye.

Dergiye ilk gönderim: 14.03.2018

Makale Kabul: 20.05.2019

^a İzmir Büyükşehir Belediyesi, <https://orcid.org/0000-0002-7293-8837>

^b Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, aydansat@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0997-3602>

Sustainable Tourism Planning and Management: A Critical Overview on the Southeastern Anatolia Region's Tourism Master Plan

Abstract

This study that concentrated on sustainability concept from the framework of tourism planning and management, analyzes sustainable tourism planning and management in the case of Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan. In addition to the ecological dimension of sustainable tourism planning, the social and economic dimensions, which are limitedly studied in national literature, and issues that need to be addressed for a successful sustainable tourism management are examined in this study. Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan prepared in 2011 is evaluated from ecological, social and economic dimensions of sustainability. Sustainability indicators developed by World Tourism Organization and in-depth interviews realized with related institutions and non-governmental organizations are used in this evaluation process. The results of the study show that, there are significant shortcomings in Turkey regarding sustainable tourism planning and management in the case of Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan. All in all, sustainable tourism is an indispensable part of the sustainable development paradigm, and consequently fostering the relationship with other sectors will enhance the success of planning implementations.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism Planning and Management, Southeastern Anatolia Region, Southeastern Anatolia Region's Tourism Master Plan, Turkey.

GİRİŞ

“Sürdürülebilir kalkınma” kavramı ilk kez 1987 yılında gerçekleştirilen Brundtland Komisyonunun “Ortak Geleceğimiz” raporunda kullanılmış ve bu tarihten itibaren çevre konusunda uluslararası ve ulusal düzeyde çalışmalar başlamıştır. Özellikle endüstriyel faaliyetlerin çevre üzerine etkileri bu tarihten itibaren sıkça tartışılır hale gelmiştir. Turizm sektörü de bir ekonomik aktivite olarak hiç kuşkusuz çevre üzerinde negatif etkileri bulunmaktadır. Turist hareketlerinde çevre çoğunlukla çekici bir faktör olarak görülmekte ve turistik alanların çekiciliğine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla çevre, turizm sektörünün vazgeçilmez bir kaynağı olarak uygun koruma politikaları gözetilmesi gereken bir varlık olarak değerlendirilmelidir. Bu bakış açısıyla, sürdürülebilir turizm, Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) tarafından “alanda yaşam kalitesini geliştiren, turistler için yüksek kaliteli deneyimler sağlayan ve hem ev sahibi hem de turistler için çevre kalitesini koruyan” bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (DTÖ, 2005). Başka bir ifadeyle sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetlerinin bugün ve gelecekteki tüm ekonomik, sosyal

ve ekolojik etkilerinin sürdürülebilir kalkınma prensipleri gözetilerek sağlanmasıdır (DTÖ, 2005).

Sürdürülebilir turizm ile ilgili gerçekleştirilen ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğu sektörün sürdürülebilirlik konusunda bir ilerleme göstermediğini, statik durumda olduğunu söylerken, diğerleri ise geriye gidildiğini iddia etmektedir (Buckley, 2012; Bramwell ve Lane, 2013; Budeanu, 2007; Gössling, vd., 2009; Weaver, 2012). Buckley (2012) turizmin, diğer endüstriyel sektörler ve beşeri, ekonomik faaliyetler gibi, sürdürülebilirlikten çok uzak olduğunu belirtmektedir. Gössling, vd. (2012) ise, turizm sektörünün, çok hızlı büyümesi ve küresel ölçekte çevre dostu uygulamaların sınırlı olması sebepleriyle gün geçtikte daha az sürdürülebilir hale geldiğini söylemektedir.

Konuyla ilgili sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda, sürdürülebilirlik sadece ekolojik bir olgu olarak ele alınmamakta, daha geniş bir kavramsal çerçeveden bakılarak (iklim değişimi, toplumsal farkındalık, ekonomik fayda vb.) başarılı olabilmek için mevcut sistemde radikal değişimler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Bramwell ve Lane, 2013).

Uluslararası çalışmalarda üzerinde durulan diğer bir konu ise, sektördeki ilgili grupların, sürdürülebilir turizm yaklaşımını, kendi çıkarları için bir tehdit unsuru olarak görmeleridir (Budeanu, 2007; Gössling vd., 2009; Weaver, 2012). Bu algının ortadan kaldırılması ve turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla son dönemde “sürdürülebilir turizm yönetimi” adı altında yeni çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalarda, belirlenen sürdürülebilir turizm hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmak için izlenmesi gereken adımlar incelenmektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalarda da çoğunlukla ekolojik sürdürülebilirliğe vurgu yapıldığı, ancak 2000li yıllardan sonra sürdürülebilirliğin sosyal ve ekonomik boyutlarının konu edildiği görülmektedir (Akıncı ve Kasalak, 2016; Nazlı, 2016; Erkol ve Zengin, 2015; Bahar, 2016; Tosun, 2001; Kuvan, 2005; Altanlar ve Kesim, 2011; Hatipoğlu vd., 2016; Göymen, 2000; Gündüz ve Hatemi, 2005 vb.). Sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda ise ulusal yazında oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Cengiz, 2012; Sezgin ve Karaman, 2008; İsayeva ve Kasalak, 2016; Akıncı ve Kasalak, 2016; Alkan, 2015; Atik, 2004; Gökçekuş vd., 2011; Öztürk vd, 2013).

Bu çerçeveden hareketle makalenin amacı; sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi (STPY) konularını Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Turizm Master Planı örneğinden hareketle irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları da incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular aktarılmaktadır. Böylece, STPY konularında ulusal akademik yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Makalede, giriş bölümünün ardından ikinci bölümde STPY'ne yönelik yazın özeti verilmekte daha sonra üçüncü bölümde alan çalışması aktarılmaktadır. Bu bölümde makalede kullanılan yöntem açıklanmakta ve alanda gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, plan raporları ve akademik yazın bulgularından hareketle GAP Turizm Master Planı STPY çerçevesinde incelenmektedir. Makale, genel değerlendirmelerin yer aldığı sonuç bölümüyle sona ermektedir.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE YÖNETİMİ

Sürdürülebilirlik, turizm sektörünün uzun vadeli rekabet gücünü artırmak için çevreye, sosyal ve ekonomik kalkınmaya ilişkin farklı çıkar gruplarını bütünleştirmeye çalışmaktadır (Kernel, 2005:151). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" raporunun sürdürülebilir kalkınma konusuna dikkat çekmesinin ardından sıkça tartışılmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler'in 2017 yılını "Sürdürülebilir Turizmi Geliştirme Yılı" olarak ilan etmesi ise, turizmin sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunabilecek bir sektör olarak öneminin kabul edildiğini göstermektedir (Alarcón ve Cole, 2019).

Son dönem yapılan analitik çalışmalarda, sürdürülebilirlik konusunda adılan adımlara rağmen, turizm sektörünün olumsuz etkilerinin arttığı (Higgins-Desbiolles vd., 2019) ve "aşırı turizm" (*overtourism*) (Ali, 2016), "küçülen turizm" (*degrowing tourism*) (Hall, 2009) gibi yeni kavramların tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Aşırı turizm kavramı, artan ziyaretçi sayısına bağlı olarak bölgedeki yaşam kalitesinin ve turizm deneyiminin kalitesinin kötüleşmesini ifade etmekte (Goodwin, 2017) ve dünyada en fazla turist çeken Paris, Berlin, Kaliforniya, Hong Kong, Rio de Janeiro ve Venedik gibi kentlerin bu problemle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir (Colomb ve Novy, 2016). Öte yandan,

“küçülen turizm” kavramı ise “gönüllü toplumsal bir proje olarak çevresel sürdürülebilirliğe yönelik üretim ve tüketimin küçülmesi” (Demaria vd., 2013: 192) hedefinden yola çıkarak turizm sektöründe de küçülmeyi vurgulamaktadır.

Bu tartışmalar, turizm sektöründeki büyüme ile sürdürülebilir kalkınmanın bir arada başarılabilmesinin, sürdürülebilirliği vurgulayan uzun vadeli politikalarla mümkün olabileceğini göstermektedir (Higgins-Desbiolles, 2019: 3). Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir turizm, karmaşık yapısı ile çözülmesi zor bir problem olarak algılanmaktadır. Bu algının ortadan kaldırılması, sürdürülebilir turizm planlamasının, sürdürülebilirliğin ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarını birlikte ve dengeli bir ele alış ile mümkündür.

Turizm faaliyetlerinin doğal ve yapılı çevreye ve yerel kültür ve turistlere olumsuz etkilerinin yok edilmesi ve yerel halkın ve işletmelerin ekonomik faydalarının artırılması için bir yönetim planının mutlaka geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi, çevre korunumu konusuna yanında sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konularını da içermelidir (Swarbrooke, 1999).

Bramwell vd.’ne (1996) göre, STPY’nde temel prensipler şu şekilde sıralanabilir:

- Turizmde doğal ve beşeri kaynakların gereksiz kullanımından kaynaklı problemlere politika, planlama ve yönetim boyutlarıyla birlikte cevap aramaktadır.
- Bu yaklaşım büyüme karşıtı olmayıp temel olarak büyümenin de sınırlarının olduğunu ve turizm faaliyetlerinin bu sınırlar içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.
- Konu sadece ekolojik değil aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve yönetim boyutlarını da içerir. Bölgedeki bütün paydaşların turizme yönelik karar alma süreçlerine katılımı ve sürdürülebilir kalkınma konularında bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Sürdürülebilir kalkınma tüm politika ve eylemlerin temel amacı olmalı ve sürdürülebilir turizm yaklaşımı uygulamaya geçildiğinde, uzun ve kısa vadede konulan hedefler gerçekçi olmalıdır.

- Pazar ekonomilerinin nasıl işlediğinin anlaşılması ve kamu, özel ve gönüllü kuruluşların operasyonları bu amaç doğrultusunda geliştirilmelidir.
- Kaynakların kullanımı üzerinde zaman zaman çıkan çıkar çatışmaları olmaktadır, bu sebeple farklı grupların kazanç ve kayıplarının dengelenebilmesi için fayda ve maliyetlerin iyi analiz edilmesi gereklidir.

STPY konusunda farklı ülkelerde gerçekleştirilen pek çok çalışmada uygulamaya yönelik zorluklara işaret edilmektedir. Sürdürülebilirlik odaklı turizm uygulamalarının karşılaştığı bu zorluklar sosyal, ekonomik, çevresel ve kurumsal zorluklar olmak üzere dört başlıkta toplanabilir (Tablo 1). Düşük turizm girişi, insan-doğal yaşam çatışmaları, temel tesislerin, güvenliğin ve ekolojik kalkınma komitelerinin eksiklikleri STPY'yi uygulamanın önündeki sosyal zorluklardır. Çevre bölgelerdeki düşük yaşam standardı, fon kaynağı eksikliği, yasadışı balıkçılık ve avlanma, yerel halk tarafından artan baskı bu konudaki ekonomik zorluklar olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, koruma alanlarının önemi ve değerlendirilemeyen ekolojik ürün ve hizmetler konusunda farkındalık eksiklikleri ise yaşanan çevresel zorluklardır. Kurumsal zorluklar ise, yetersiz stratejik planlama uygulamaları, hükümet teşviklerinin, motivasyon ve katılımın, paydaşlar arasında koordinasyonun ve sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda uygulamaların eksikliği olarak sıralanmaktadır (Yadav, vd., 2018: 1960-1962).

Tablo 1. STPY'nin Uygulanmasında Yaşanan Zorluklar

Zorluklar	Çalışmalar
Sosyal zorluklar	
Ekolojik kalkınma komitelerinin olmayışı	Yadav ve ark. (2016)
Düşük turizm girişi	Jovicic (2014), Yadav ve ark. (2016)
İnsan-doğal yaşam çatışmaları	Kumar (2010)
Temel tesislerin eksikliği	Connell ve ark. (2009), Jovicic (2014), Yadav ve diğ. (2016)
Güvenlik eksikliği	Miller (2001)
Ekonomik zorluklar	
Çevre bölgelerdeki düşük yaşam standardı	Connell ve ark. (2009), Yadav ve ark. (2016)
Fon kaynaklarının eksikliği	Kumar (2010)
Yasadışı balıkçılık ve avlanma	Dubey ve Mehra (1959), Nair (2010), Taigor ve Rao (2010)
Yerel halk tarafından artan baskı	Kumar (2010)
Çevresel zorluklar	
Koruma alanlarının önemi hakkında farkındalık eksikliği	Tosun (2001), Jayawardena (2003)
Değerlendirilemeyen ekolojik ürün ve hizmetler	Kumar (2010)

Kurumsal zorluklar	
Yetersiz stratejik planlama uygulamaları	Harrison ve ark. (2003), Mbaiwa (2005), Kennett-Hensel ve diğ. (2010)
Hükümet teşviklerinin eksikliği	Swarbrooke (1999)
Motivasyon ve katılım eksikliği	Sindiga (1999)
Çeşitli paydaşlar arasında koordinasyon eksikliği	Harrison ve ark. (2003), Waligo ve diğ. (2013), Jovik (2014)
Sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda uygulamaların eksikliği	Connell ve ark. (2009), Jovicic (2014), Yadav ve ark. (2016)

Kaynak: Yadav vd. (2018:1959).

Bu zorlukların aşılabilmesi ve yukarıda aktarılan STPY prensiplerinin gerçekleştirilebilmesi için STPY'nin üç adımı içermesi gerekmektedir: Hazırlanan "turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması", "sürecin katılımcı olması" ve "ilgili bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi". Dredge (2008: 17) ve Warren (2013: 20) gerçekleştirdikleri çalışmalarda, bu üç adımın içermesi gereken konular hakkında önemli ipuçları vermektedirler (Tablo 2).

Tablo 2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi

Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması	Planlama sürecin katılımcı olması	İlgili bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi
Plan kararlarının, stratejilerinin ve uygulama araçlarının ekolojik, sosyal, ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması	Tüm paydaşların sürece etkin katılımının sağlanarak planın uygulanabilirliğinin ve başarısının artırılması	Hedef turist grupların doğru tespiti ve bu grupları etkileyecek, tatmin edecek tanıtım kanallarının harekete geçirilmesi

Kaynak: Dredge, 2008 ve Warren, 2013'den uyarlanmıştır.

Hazırlanan turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alarak, plan kararlarının, stratejilerinin ve uygulama araçlarının ekolojik, sosyal, ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması gerekmektedir (Dredge, 2008 ve Warren, 2013). Bu çerçevede pek çok uluslararası kurumun ve araştırmacıların belirli standartların sağlanmasını sağlayacak gösterge hazırlama çalışmalarından faydalanılabilir.

Katılım, sürdürülebilir turizm alanında da güncel bir tartışma alanı olarak görülmektedir (Joppe, 1996; Li, 2006; Okazaki, 2008). STPY'nin ikinci adımı olan tüm paydaşların sürece katılımı, planın uygulanabilirliğini ve başarısını artırmakta (Dredge, 2008 ve Warren, 2013), uluslararası ve ulusal düzeydeki tüm baskın grupların üstünlüğünü/baskısını kırmasından dolayı, sürdürülebilir turizme katkı sağlamaktadır (Lankford vd. 1996; Bramwell ve Sharman, 2000; Timothy, 2002). Bu düşüncenin altında yatan neden ise turizm faaliyetlerinde yerel toplumun, yerel kaynakların kontrolünü

sağlamada daha başarılı olacağı, böylece ekonomik ve sosyal yararlar kazanılarak, turizme karşı yerel desteğin ve hoşgörünün artacağıdır (Aslan, 2008). Ancak bazı araştırmacılar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde katılımın her zaman bir gereklilik olarak algılanmadığını iddia etmektedir (Li, 2006; Claiborne, 2010).

STYP'nin üçüncü adımı olan turizm planlaması yapılacak bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi, hedef turist grupların doğru tespit edilmesi ve bu grupları etkileyecek, tatmin edecek tanıtım kanallarının harekete geçirilmesi yönünden önemlidir (Dredge, 2008 ve Warren, 2013). Çeşitlenen ve kullanıcı sayısı her gün biraz daha artan sosyal medya araçlarının da bu sürece dahil edilmesi faydalı olacaktır. Ancak sürdürülebilir turizm planının ve yönetiminin başarılı olması için sınırların net bir biçimde belirlendiği ve turizm çeşitliliğine vurgu yapan sorumlu bir anlayış gerekmektedir.

Son yıllarda sürdürülebilir turizm yönetimini geliştirmek adına; turizmin bileşenlerini tespit etmek, bu bileşenleri değerlendirme ve uygulamanın metotlarını tasarlamak için bireyler, örgütler ve hükümetler tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarda ulusal ve uluslararası stratejiler belirlenerek dünyanın çeşitli bölgelerinde, bu stratejiler daha geniş çapta pratiğe dönüştürülmektedir (Sezgin ve Karaman, 2008). Türkiye'de de kimi kurum ve kuruluşlar bu konuda çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı'nda sürdürülebilirlik vurgusu misyon, vizyon, temel hedef, amaç ve stratejilerinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anadolu Efes işbirliğiyle birlikte "Gelecek Turizmde" adı altında 2007 yılından beri turizm adına yapılan projelere fon sağlamaktadır. Başlangıçta belirli lokasyonlar üzerinden yürütülen çalışma, 2013 yılından itibaren ulusal düzeye taşınmış ve Türkiye'de turizmin alternatif bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak yer edinmesi, girişimciliği teşvik ederek yerel modellerin oluşturulması, kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplumu bir araya getirerek turizme katkı sağlama amacı ile "Gelecek Turizmde Sürdürülebilir Turizm Destek Fonu" hayata geçirilmiştir (<http://www.gelecekturizmde.com>). Bu çalışmalarının devamlılığının sağlanması diğer kurum ve kuruluşlara örnek teşkil etmesi adına önemlidir.

2. ALAN ÇALIŞMASI: GAP TURİZM MASTER PLANI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE YÖNETİMİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Alan Çalışmasının Yöntemi

Makale, başarılı bir STPY'nin içermesi gereken üç konuya odaklanmaktadır: Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması, planlama sürecinin katılımcı olması ve bölgeye yönelik sorumlu tanıtım süreçlerinin işletilmesi. Bu başlıkların değerlendirilmesinde birincil (derinlemesine görüşmeler) ve ikincil (plan raporları, ulusal ve uluslararası yazın vb.) veri kaynakları kullanılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Alan Çalışmasının Yöntemi

Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi		
Temel Kriterler	Başvurulan Kaynaklar	İrdelenen Konular
Turizm Planının Sürdürülebilirlik Yaklaşımını Esas Alması	Sürdürülebilirlik Göstergeleri	Mevcut durum raporunun sürdürülebilirlik göstergelerini içermeye düzeyi, Plan kararlarının göstergeleri karşılama düzeyi
Planlama Sürecinin Katılımcı Olması	Derinlemesine görüşmeler	Paydaşların toplantılara katılım düzeyi Paydaş önerilerinin plana aktarılma düzeyi
Bölgeye Yönelik Sorumlu Tanıtım Süreçlerinin İşletilmesi	İkinci veri kaynakları Derinlemesine görüşmeler	Bu faaliyetlerin niteliği, içeriği, ölçeği ve hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştirildiği

1. *Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması:* Bu aşamada, GAP Turizm Master Planın mevcut durum raporu ve plan kararları ayrı ayrı irdelenmiştir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle çalışmada kullanılacak sürdürülebilirlik göstergeleri belirlenmiştir. DTÖ'nün 2004 yılında yayınladığı gösterge setinden faydalanılmıştır. Çalışma alanının özellikleri ve ülkemizde erişilebilecek veri tabanı düşünüldüğünde uygun görülen 14 gösterge ve bunlara ek olarak çalışma alanında sürdürülebilir turizmin gelişimine katkıda bulunacağı düşünülen üç yeni gösterge (Turizm Eğitimi Faaliyetleri, Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri ve Çevre Sorunları) çerçevesinde GAP Bölgesi Turizm Master Planı değerlendirilmiştir (Göstergeler için Bknz. Tablo 5-6-7).

Bu göstergeler konuları itibariyle ekonomik, sosyal ve ekolojik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ekonomik göstergeler, genel olarak turizm yatırımları, turist profilleri ve turizm altyapısına yönelik nitel ve nicel değerlendirmeleri kapsamaktadır. Sosyal

göstergeler; göç, nüfusun sosyal yapısı, turizm faaliyetleri için gereken sosyal altyapı olanaklarının niteliği ve niceliği konularına odaklanmaktadır. Son olarak ekolojik göstergeler ise, bölgedeki somut ve soyut kültürel mirasın ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve çevre sorunlarına yönelik konuları içermektedir. Bu aşamada amaç, belirlenen göstergelerin içerdiği konularda planlama çalışmasında bir farkındalık olup olmadığının tespit edilmesidir. Planlama çalışması kapsamında hazırlanan hem mevcut durum raporu hem de plan kararlarını içeren rapor belirlenen gösterge seti çerçevesinde incelenmiş, turizm potansiyellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde tespit ve değerlendirilme düzeyleri ortaya konulmuştur. Bu aşamada plan değerlendirilmesinde esas olan, belirlenen göstergeleri ölçmek değil, bu gösterge setinin bölgenin mevcut durumunun tespitinde bir problem alanı olarak görülmesi ve plan kararlarında karşılığının olmasıdır.

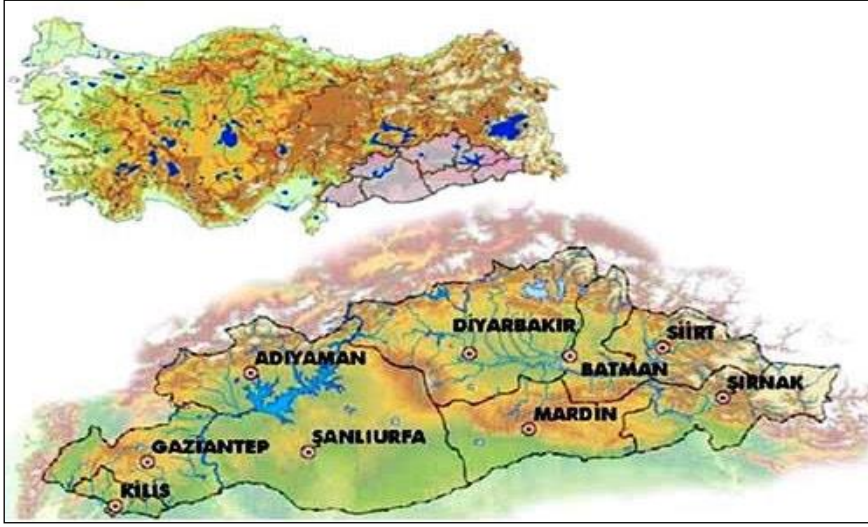
2. *Planlama sürecinin katılım açısından değerlendirilmesi:* Plan hazırlık sürecinde bu sürece katılması gereken paydaşlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle bu değerlendirme yapılmıştır. 2013 yılının Ekim ayında bu sürece dahil olmuş kurum ve kuruluşlarla ilgili kurumun yönlendirdiği idari ve teknik personel ile minimum bir saat süren toplam 16 adet derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir². Anket yerine derinlemesine görüşmeler yapılarak, genel çıkarımlarla sonuca ulaşmak yerine süreç detayda anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılım süreçlerinin değerlendirilmesinde, planın muhatabı olan halkın sürece ne ölçüde katıldığı, planlama sürecini yürütenlerden (derinlemesine görüşmelerden) ve plan raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmek zorunda kalınmıştır. Zira çalışma alanının toplam yüzölçümü (75.358 km²) ve nüfusu (8.847.980 kişi) bu yöntemi zorunlu hale getirmiştir. Bu görüşmelerde paydaşların sürece katılım ve planı etkileme düzeyleri irdelenmiş, sürecin katılımçılık performansı ortaya konulmuştur.

3. *Bölgede sorumlu tanıtım faaliyetleri:* Bu aşamada ilgili kurumların bölge tanıtımı konusunda gerçekleştirdikleri çalışmalar derinlemesine görüşmelerden ve ikincil veri kaynaklarından tespit edilmiştir. Bu çalışmaların niteliği, içeriği, ölçeği ve hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştirildiği incelenmiştir.

2.2. Çalışma Alanının Genel Özellikleri

GAP Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğusunda yer almakta, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır (Şekil 1). Bölgenin yüzölçümü 75.358 km² olup, Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %9.7'sini oluşturmaktadır. 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre toplam nüfusu 8.847.980'dir ve nüfus yoğunluğu 119 kişi/km²'dir (TÜİK, 2018a).

Şekil 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Ülke İçindeki Konumu

Kaynak: T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir#this, Erişim Tarihi (10.08.2013)

2.2.1. Bölgeye ulaşım

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ulaşım bölge içi ve bölge dışında ağırlıklı olarak karayolu ile sağlanmaktadır. Diğer ulaşım türleri ise havayolu ve demiryoludur. Bölge'de dokuz ilden yedisi, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa demiryolu güzergahında bulunmaktadır. Bölge'de Kilis dışında her ilde havaalanı vardır. Gaziantep Havalimanı ve Şanlıurfa GAP Havalimanı bölgenin uluslararası havaalanlarıdır. Bölge'deki havaalanları içerisinde en çok uçuş Diyarbakır'a yapılmaktadır. TÜİK'in 2018 verilerine göre yıl içinde GAP bölgesine havayoluyla giriş yapan iç hatlar yolcu sayısı 145.876, bölgeye geliş yapan dış hatlar yolcu sayısı ise 51.133'dir (TÜİK, 2018b).

2.2.2. Ekonomik ve sosyal yapı

Güneydoğu Anadolu bölgesi istatistiki bölge birimi sınıflamasına göre birinci düzeyde bir bölge olup (TRC), alt kademe üç adet ikinci düzey bölgeyi bünyesinde barındırmaktadır: Gaziantep alt bölgesi (TRC1), Şanlıurfa alt bölgesi (TRC2), Mardin alt bölgesi (TRC3). TÜİK 2018 verilerine göre, GAP Bölgesi ve alt bölgelerinin istihdam yapısı Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. GAP İlleri Alt Bölgelerde Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılımı (2018)

ALT BÖLGE	İLLER	SEKTÖRLER (%)		
		Tarım	Sanayi	Hizmetler
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	15,1	33	52
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	36	17,4	46,6
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	14,4	20,2	65,1
GAP Bölgesi Toplamı		24	23,7	52,4
Türkiye		18,4	26,7	54,9

Kaynak: TÜİK, 2018c,

Bölge genelinde hizmetler sektörünün baskın olduğu görülmektedir (%52,4). Tarım sektörü TRC2 bölgesinde, sanayi sektörünün TRC1 bölgesinde ve hizmetler sektörü ise TRC3 bölgesinde öne çıkmaktadır. TRC3 bölgesinde hizmetler sektörünün oranı, GAP ve Türkiye ortalamalarından yüksektir (%65,1).

Bölgedeki illerin ülke genelindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına bakıldığında üst sıradaki il Gaziantep'tir (30. sırada), ardından sırasıyla Kilis (63), Adıyaman (66), Diyarbakır (67), Batman (70), Şanlıurfa (73), Mardin (74) ve Siirt (77) gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

2.2.3. Turizm değerleri

İnsanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinen bu bölge “Yukarı Mezopotamya” ve “Verimli Hilal” olarak da adlandırılan ve tarih öncesi çağlardan beri birçok uygarlığın bıraktığı eserlerle dünya tarihine tanıklık etmiş olan bölgede turizm sektörü için büyük önem taşıyan pek çok doğal, tarihi ve arkeolojik değer bulunmaktadır.

Bölgede toplam 61 adet tescilli doğal varlık, 12 adet doğal sit alanı, pek çok rekreasyon ve termal turizm alanı bulunmaktadır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerinden elde edilen envanterlere göre bölgede toplam 4206 adet Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı bulunmaktadır. Bunlardan 61 adeti doğal varlık olmak üzere, 2853 adet sivil mimarlık örneği, 610 adet dinsel yapı, 424 adet kültürel yapı, 70 adet askeri yapı, 125 adet mezarlık ve şehitlik, 7 adet anıt ve abide, 56 adet de çeşitli kalıntılar bulunmaktadır (GAP, 2011a). Yerli turistlerin en çok ziyaret ettiği noktalar; Mardin, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinin merkezleri ile Harran, Rumkale-Halfeti ve Midyat Merkez'dir. Yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği noktalar ise Nemrut Dağı, Gaziantep Mozaik Müzesi ve Göbekli Tepe'dir.

Bölge sadece doğal güzellikleriyle değil aynı zamanda termal turizm ve inanç turizmine hizmet eden kaynaklarıyla önemli bir potansiyel taşımaktadır. 2000 yılından 2018 yılına kadar geçen 18 yıllık süreç içinde bölgeye geliş ve geceleme sayılarında ciddi artışlar meydana gelmiş, gelen kişi sayısı 421.732'den 2.723.442'ye; geceleme sayısı ise 539.635'den 4.247.707'e yükselmiştir (TUİK, 2000, 2018b) .

2.3. Planlama Çalışmaları

1999 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlatılan ilk GAP Turizm Master Planı¹ 20 yıllık bir süreci kapsayarak 2020 hedeflerinden oluşmaktadır. Bu plan Türkiye'de bölgesel ölçekte, bölgeyi bir bütün olarak gören ve bağımsız yapılan ilk turizm planlama çalışmasıdır. Turizm sektörünün canlandırılması ve bir envanter çalışmasını içeren bu plan koordinasyon güçlükleri sebebiyle uygulamada sıkıntılar yaşamış ve 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından ikinci GAP Turizm Master Planı 15 yıllık bir süreci kapsayacak şekilde hazırlatılmıştır. Bu planda yerel kaynaklar da dikkate alınarak ağırlıklı kültür turizmi, inanç turizmi, yerel rekreasyon ve termal turizmi üzerinde durulmuştur.

Planın temel stratejisi Bölge'yi bir bütün olarak tanıtmak yerine marka kentlere öncelik vermek ve yaklaşım Bölge'de uzun süreli gecelemeye olanak sağlayacak konulara önem verilerek, bu imkânı sağlayan kaynakları geliştirmek üzerine kurulmuştur.

2.4. GAP Turizm Master Planı İçeriğinin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi

GAP Turizm Master Planı'nın sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi; ekonomik, sosyal ve ekolojik olmak üzere üç ayrı kategorik gösterge seti çerçevesinde ve mevcut durum ve plan kararları olmak üzere iki ayrı kısımda gerçekleştirilmektedir. Mevcut durum ve plan kararlarında göstergelere ne ölçüde yer verildiği ve gösterge sonuçlarına göre bölgedeki olumlu, olumsuz ve geliştirilmesi gereken özelliklerin neler olduğu ortaya konulmaktadır.

2.4.1. Ekonomik göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlamasında önemli yer tutan ekonomik göstergeler plan özelinde incelendiğinde (Tablo 5) bazı konulara planda değinilmediği görülmektedir. Planda özellikle kış aylarında turizmin yoğunluğunun düşük olması eğilimi aynen kabul edilmekte ve bölgede yıl boyu turizmin geliştirilmesi konusunda somut öneriler bulunmamaktadır. Bölgenin güvenlik açısından özel bir durumda bulunması buna neden olarak gösterilse de, kış sporları açısından bölgenin taşıdığı potansiyellerin bu süreçte daha somut önerilerle desteklenmesi önemlidir.

Tablo 5. Plan İçeriğinin Ekonomik Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Otellerin Verimlilik Düzeyi: Bölgede mevcutta bulunan otellerin ve yatak sayılarının ortaya koyularak, turistik talebe cevap verebilirliğinin sorgulanması			
<ul style="list-style-type: none">• Yatak sayıları• Konaklama / geceleme sayıları• Doluluk oranları	<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin sürdürülebilir gelişmesi açısından konaklamaya yönelik taşıma kapasitelerinin hesaplanmaması	<ul style="list-style-type: none">• Mevcut yerleşim merkezlerinde yatak kapasitesinin artırılmaması• Yerleşim dışı üç adet kaplıca turizmüne dönük yatak önerisi	<ul style="list-style-type: none">• Kış aylarında özellikle kış sporlarına yönelik hedeflerin somutlaşmaması
Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları: Bölgeye yönelik tanıtım stratejileri			
<ul style="list-style-type: none">• Tanıtım ve imaj çalışmalarının yetersizliğinin tespiti• Turizm çeşitliliğinin sağlanması	<ul style="list-style-type: none">• Yerel toplumun turizm konusundaki farkındalığının incelenmemesi	<ul style="list-style-type: none">• Özel koşulların turizmi bir bütün olarak negatif etkilemesi sebebiyle belirli kentlerde markalaşma önerisi• Turizmin teşviki ve rasyonel yapılanmasını	<ul style="list-style-type: none">• Yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmemesi

		sağlayacak yeni kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi • Tanıtım amacıyla tüm medya kanallarının etkin kullanımını sağlamak	
Bölgeye Yapılan Yatırımlar: Turizm faaliyetleri için bölgeye yapılan ya da yapılacak yatırımlar			
• Tamamlanmış ve proje halindeki mevcut yatırımlar (turizm, koruma, sağlıklaştırma, restorasyon, imar planı) • Potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanları ve finans kaynakları	• Turizmi doğrudan olumlu ya da olumsuz etkileyecek bazı yatırım alanlarının (enerji kaynakları, sanayi, tarım vb.) eksik bırakılması	• Turizm çeşitliliğinin sağlanması yönünde yatırımların geliştirilmesi • Potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanlarının desteklenmesi	• Sürdürülebilir Turizmi doğrudan olumlu ya da olumsuz etkileyecek bazı yatırım alanlarının plan kararlarında yeterince yer bulmaması
Ulaşım Faaliyetleri: Bölgeye ulaşımında karayolu, demiryolu, havayolu ulaşımı ile ilgili mevcut altyapı sistemleri ve yeterliliği			
• Tüm ulaşım ağı (taşıma kapasiteleriyle birlikte)	-	-	• Özellikle sürdürülebilirlik çerçevesinde yeni kirlenmeye sebep olmayan ulaşım modları değerlendirilmemesi

Planda eksikliği görülen diğer bir konu ise bölgenin konaklama açısından taşıma kapasitelerinin hesaplanmamış olmasıdır. Mevcut yatak sayılarının üç odak dışında artırılmadığı vurgusu yapılan planda, yatak sayılarının ve konaklama tesislerinin sadece niceliksel olarak yeterliliğine değinilmekte, ancak bu yeterliliğini tespitine yönelik herhangi bir bilimsel yaklaşım izlenmemektedir. Sürdürülebilir turizm açısından önem taşıyan taşıma kapasitesi hesaplama yöntemlerine bu aşamada başvurulması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir bir planlama yaklaşımının temeli olan tüm paydaşların sürecin bir parçası olması ülkemizde maalesef uygulama sıkıntılarının olduğu bir alandır. Bu açıdan yöre halkının turizm konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu planda yerel halkın turizm konusundaki farkındalığının artırılmasına yönelik somut bir öneri bulunmamaktadır. Planın mevcut durum raporunda, tamamlanmış ve proje halindeki mevcut tüm yatırımlar ile potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanları ve finans kaynakları incelenmektedir. Ancak, bu yatırımların alandaki turizmin sürdürülebilirliğini

doğrudan olumlu ya da olumsuz ne ölçüde etkileyeceği planda tartışılmamaktadır. Öte yandan, bölgedeki ulaşım altyapısının yeterli olduğu belirtilmekte çevre dostu enerji tasarrufu sağlayan farklı ulaşım modları planda yer bulmamaktadır.

Özetle, ekonomik göstergeler açısından plan, turizmin yıl boyunca yayılması ve ulaşım ve diğer teknik altyapı konulara yeterince yönlendirilememekte, halkın sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığının artırılması ve bölgenin tanıtımı konusunda eksiklikler taşımaktadır.

2.4.2. Sosyal göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlamasının önemli bir diğer göstergesi sosyal göstergelerdir (Tablo 6). Bölgedeki halkın turizm sektörüne katkısının sağlanması ve temel paydaşlardan biri olarak sürece dahil edilmesi gerekmektedir (Warren, 2013). Dolayısıyla halkın farklı aktiviteler, festivaller vb. turizmi tetikleyici organizasyonlarda etkin rol almasının teşvik edilmesi, mevcut değerlerin korunmasında ortak bilincin yaratılması plandan beklenen konulardır.

Tablo 6. Plan İçeriğinin Sosyal Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Nüfusun Artmasında Göçün Önemi: Bölge içinde göç alan ve göç veren illerin tespiti ile göçün nedenleri			
<ul style="list-style-type: none">• Kentsel ve kırsal nüfus artış hızları ve nedenleri• Kırdan kente göçün varlığı	<ul style="list-style-type: none">• Göçün nedenlerinin detayda sorgulanmaması	<ul style="list-style-type: none">• Göçün önlenmesi yönünde ekonomik faaliyetlerin artırılması	<ul style="list-style-type: none">• Göçün ardında yatan sebeplerin sadece ekonomik nedenlere bağlanması, kırsalın sadece ekonomik değil sosyal ve servisler anlamında da güçlendirilmemesi
Tüm İlgili Grupları ve Paydaşların Fikirlerinin Alınması: Plan süreci ve hazırlık döneminde bölgede faaliyet gösteren merkezi yönetim ve üst düzey karar organlarının çalışmalarının içerikleri ile plan ile ilgili görüşlerinin alınması			
<ul style="list-style-type: none">• Mevcut planlama çalışmalarında ilgili kurumların koordinasyon gücü• Bütüncül ele alışı noksanlığı	-	<ul style="list-style-type: none">• Kurumlararası koordinasyon eksikliğini giderilmesi yönünde yeni bir koordinasyon biriminin kurulması	<ul style="list-style-type: none">• Planlama sürecindeki toplantıların bilgi aktarımı düzeyinden öteye gidememesi• Yeni iletişim kanallarının nasıl geliştirilebileceği konusunun eksik bırakılması

Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi: Bölgede etnik azınlıkla ilgili yürütülen faaliyetlerin ortaya konularak, yapılabilecek etkinliklerin değerlendirilmesi			
• Bölgenin etnik kompozisyonu bir zenginlik olarak görülmesi	• Bu kompozisyonun planlama süreçlerindeki temsil problemlerine değinilmemesi	• Bölgenin etnik kompozisyonunun turizm zenginliği olarak görülmesi	• Bu zenginliğin noktasal ve yüzeysel çözümlerle ele alınması, temsil probleminin aşılması yönünde adım atılmaması
İçilebilir Suya Erişim: Bölgedeki su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin yeterliliğinin incelenmesi			
• Bölgede içme suyu altyapısının yetersizliği	• Bölgede içme suyu altyapısının yetersizliğinin tespitinde detayda araştırma yapılmaması	-	• Planda İçilebilir Suya Erişim ve mevcut ve potansiyel su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik herhangi bir karar bulunmaması
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması: Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması			
• Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerler	-	• Mevut etkinliklerin desteklenmesine ek olarak ve organizasyonlar ve bunlar için alanların geliştirilmesi	-
Turizm Eğitimi Faaliyetleri: Bölgede turizm eğitimi veren kuruluşların varlığı ve turizmde çalışacak personelin eğitimi			
• Bölgede turizm eğitimi veren eğitim kuruluşları	-	• Turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitiminin önemsenmesi	• Konuya ilişkin tavsiyeler dışında somut plan kararlarının yeterince geliştirilememesi
Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri: Bölgedeki Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatı ile seyahat acenteleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhlarının değerlendirilmesi			
• Kamu Kuruluşlarından, özel Sektör kuruluşlarından seyahat acenteleri ve tur rehberleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhları hakkında açıklamalar	-	• Muhtemel tur güzergâhları önerisi	• Tur güzergâhlarının gelen taleplere göre belirlenmesi, bazı önemli ve potansiyel taşıyan turizm odaklarının geri planda kalması

Sosyal Göstergeler içinde yer alan nüfusun artmasında göçün önemi konusunda bölge genelinde yeterli analizler yapılmıştır. Ancak, göçün ardında yatan sebepler sadece ekonomik nedenlere ilişkilendirilmiş, kırsalın sadece ekonomik değil sosyal servisler anlamında da güçlendirilmesi sağlanamamıştır. Özellikle kırsalın kalkınmasına yönelik kararların uzun vadede bölgenin sürdürülebilir gelişmesine katkı koyacağı açıktır.

Tüm ilgili grupları ve paydaşların fikirlerinin alınması konusunda, planlama sürecinde ilgili birimlerle toplantılar yapılmış ancak bu süreç bilgi aktarımı düzeyini öteye gidememiştir. Meslek odaları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine planda yer verilmediği görülmüştür. Katılımı artırıcı yeni iletişim kanallarının nasıl geliştirilebileceği eksik bırakılmıştır. Benzer şekilde sürdürülebilir gelişme promosyonu için olan organizasyonlarda yerli nüfusun ve etnik azınlığın temsil edilmesi göstergesine yönelik olarak ise bölgenin etnik kompozisyonu bir zenginlik olarak görülmüş, ancak bu konu noktasal ve yüzeysel çözümlerle ele alınarak, temsil probleminin aşılması yönünde adım atılamamıştır.

Bölgedeki su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin yeterliliği sürdürülebilirlik açısından incelendiğinde, özellikle içilebilir suya erişim konusunda yetersizliğin olduğu tespit edilmiştir. Ancak plan kararlarında, mevcut durumda bahsedilen sorunlara herhangi bir çözüm üretilmemiş, içilebilir suya erişim ve mevcut ve potansiyel su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik herhangi bir karar getirilememiştir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması adına bölgeye ait tüm kültürel ve folklorik değerler incelenmiş ve planla mevcut etkinliklerin desteklenmesine ek olarak ve organizasyonlar ve bunlar için alanların geliştirilmesi önerilmiştir.

Bölgede turizm eğitime yönelik olarak mevcutta hizmet veren tüm kurumlar incelenmiş ve plan kararlarında turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitimi de önemsenmiştir. Ancak konuya ilişkin tavsiyeler dışında somut plan kararları geliştirilememiştir. Planda bölgedeki Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatı ile seyahat acenteleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhlarının değerlendirilmesi konusunda kamu kuruluşlarından Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatları, özel sektör kuruluşlarından seyahat acenteleri ve tur rehberleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhları hakkında açıklamalar bulunmaktadır. Önerilen muhtemel tur güzergâhlarının gelen taleplere göre belirlenmesi, bazı önemli ve potansiyel taşıyan turizm odaklarının geri planda kalmasına neden olacaktır.

Özetle, sosyal göstergeler açısından plan değerlendirildiğinde; somut olmayan kültürel mirasın korunması adına bölgeye ait tüm kültürel ve folklorik turizm değerlerinin korunması ve turizm faaliyetlerini geliştirilmesi konusunda somut adımların atıldığı,

ancak turizm faaliyetleri için gerekli olan eğitim, örgütlenme, göç ve katılım konularında etkin çözümler ve öneriler getirilmediği görülmektedir.

2.4.3. Ekolojik göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlaması için bölgeye gelen turist sayısı ve gelecek için öngörülen turist miktarının doğru bir şekilde incelenmesi önem taşımaktadır. Plana bakıldığında farklı turizm türleri için mevcut ve öngörülen turist sayılarının verildiği görülmektedir, ancak turist sayılarına ilişkin öngörüler için herhangi bir bilimsel yöntem uygulandığına dair plan raporunda da bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hâlbuki turist sayısı öngörülerinin hesaplanmasında çevresel değerleri gözetilen bilimsel bir yöntemin kullanılması büyük önem taşımaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Plan İçeriğinin Ekolojik Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Turist Sayısındaki Değişim: Bölgeye gelen turist sayısı ve gelecek için öngörülen turist miktarı			
• Farklı turizm türleri için mevcut ve öngörülen turist sayıları	• Turist sayılarına ilişkin öngörüler için herhangi bir bilimsel yöntem uygulanmaması	• Yerli ve yabancı turist sayıları için öngörüler	Turist sayısı öngörülerinin hesaplanmasında, ekolojik değerleri gözetilen, koruma kullanma dengesi kuran bilimsel bir yöntemin kullanılmaması
Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması: Çevre kirliliğine neden olan atıkların bölge içinde bertaraf işlemlerinin yeterli düzeyde olup olmayışının incelenmesi			
• Tüm bölge için katı atık işleme ve depolama bilgileri	• Mevcut sistemin yeterliliğinin tespitine yönelik herhangi bir çalışma bulunmaması		• Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanmasına yönelik hiçbir plan kararının bulunmaması
Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı: Bölgedeki Kültür ve Tabiat Varlıklarının niteliklerine uygun olarak sürdürülebilir turizm çerçevesinde turizm planlarının yapılması			
• Bölgedeki taşınmaz kültür varlıklarına ait bilgiler	• Bu varlıkların mevcut kullanımının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda herhangi bir inceleme yapılmaması	• Korunması gereken varlıklar için noktasal kararlar üretilmesi	• Tüm bu değerlerin korunmasına yardımcı olacak bütünsel bir bakış açısının ve diğer kentsel kullanımlarla ilişkisinin kurulmaması
Sit Alanlarının Değerlendirilmesi: Sit alanlarının sınıfsal ayrımlarının yapılarak, niteliklerine uygun olarak turizm planlarının yapılması			
• Bölgedeki sit alanları ve bu alanlara yönelik yatırım projeleri	• Bu varlıkların mevcut kullanımının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda ve projelerin içerikleri	• Bu alanlara noktasal proje bazlı önerileri • Sit alanlarında meydana gelen kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi	• Tüm bu değerlerin korunmasına yardımcı olacak bütünsel bir bakış açısının ve diğer kentsel kullanımlarla ilişkisinin kurulmaması

	açısından herhangi bir inceleme yapılmaması		
Çevre Sorunları: Bölgede meydana gelen çevre sorunlarının sebepleri ve nitelikleri ile bu konuda alınması gereken önlemler			
<ul style="list-style-type: none">• Mevcut kurum raporlarından hareketle kirlilik (hava, su, atık) düzeyleri ve yerleri	<ul style="list-style-type: none">• Kirlilik düzeylerine ilişkin herhangi bir veri raporda bulunmaması• Bu kirliliği yaratan konuların detayda incelenmemesi	<ul style="list-style-type: none">• Kirliliğin izlenmesine yönelik belirli alanlarda proje paketleri	<ul style="list-style-type: none">• Öncelikli olarak kirliliği yaratan etmenlere yönelik önlem alınmaması

Ekolojik göstergeler içinde yer alan, üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması göstergesi çerçevesinde, çevre kirliliğine neden olan atıkların bölge içinde bertaraf işlemlerinin yeterli düzeyde olup olmayışının incelenmesi gerekmektedir. Planda mevcut duruma ait tüm bölge için katı atık işleme ve depolama bilgileri verilmiştir. Ancak mevcut sistemin yeterliliğinin tespitine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Benzer şekilde plan kararları arasında da üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanmasına yönelik hiçbir plan kararı bulunmamaktadır.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda planda bölgedeki taşınmaz kültür varlıklarına ait bilgiler toplanmıştır. Benzer şekilde sit alanlarına yönelik mevcut proje ve yatırımlar da raporda yer almaktadır. Ancak bu alanlara sadece noktasal proje bazında öneriler getirilmektedir. Bu varlıkların mevcut kullanımlarının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda planda herhangi bir incelemeye rastlanılmadığı gibi tüm bu değerlerin korunması için gereken bütünsel bakış açısı ve diğer kentsel kullanımların bu kaynaklar üzerine etkilerine değinilmemektedir.

Ekolojik Göstergeler içinde yer alan çevre sorunları ile ilgili mevcut durumda hava kirliliği, su kirliliği ve atıkların ortadan kaldırılmasına yönelik sorunlar olduğu belirtilmiş, bu sorunların öne çıktığı iller belirlenmiştir. Planda kirliliğin izlenmesine yönelik belirli alanlarda proje paketleri önerilmiştir. Ancak plan kararlarında öncelikle kirliliği yaratan etmenlere yönelik alınması gereken önlemlerden bahsedilmemiştir.

Plan ekolojik göstergeler açısından istenilen düzeye ulaşamamaktadır. Özellikle kirlilik yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması ve doğal ve tarihsel kaynakların korunması yönünde alınan kararları beklenen düzeyin altında kalmaktadır. Planın, planlama

stratejilerine ve hedeflerine bakıldığına sürdürülebilirlik açısından önemli eksiklikler taşıdığı görülmektedir.

2.5. Katılım Sürecinin Değerlendirilmesi

Sürdürülebilir turizm planlaması yönetiminde katılım konusu diğer planlama türlerinde olduğu gibi büyük önem taşımaktadır. Kamu sektörünün aldığı kararların katılımcı bir anlayış ile alınması, kararların o kararlardan etkilenecekleri kapsayacak düzeyde verilmesi kararların uygulanma olasılığını artırmaktadır (TESEV, 2008). Hazırlanan planların yerleşikler ve bölgedeki diğer aktörler tarafından kabul görmesi katılım düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Planların uygulanabilirliği ve sürecin asıl öznesi olan insanlara hizmet edebilirliği açısından katılım, planlama yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olmaktadır.

Planlama çalışmalarında Tekeli'ye göre katılımın beş farklı düzeyinden söz edilebilir (Tekeli, 1991: 67-71): Planı halka benimsetmek (bilgi aktarımı), katılım yoluyla planının bilgilendirilmesi, halkın plan kararına katılması, katılımın kritik rasyonalizmin gerçekleştirilmesi aracı olarak görülmesi ve katılım yaklaşımı olarak bölüşmeye değil yaratmanın heyecanına katılım. Çalışmanın bu aşamasında yukarıda sıralanan beş farklı düzeydeki katılımın örnek planlama çalışmasında hangi düzeyde kaldığını incelenmektedir. Paydaşların plandan beklentilerinin plana ne ölçüde aktarıldığı derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında gerçekleştirilmekte ve katılımın tek taraflı bilgi aktarımı düzeyinden ne ölçüde ileri gittiği/gidemediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Planlama sürecinden sorumlu idari kuruluş olarak GAP Kalkınma İdaresi temsilcisi sürecin katılımcı bir şekilde yürütüldüğünü aktarmış ve katılım ile ilgili olarak; aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Gerek GAP İdaresi Başkanlığı'nın ilgili kurum ve kuruluşlar ile diğer taraflara konuyla ilgili yazdığı resmi yazılarla (yapılan çalışmalar hakkında genel bilgi ve konuyla ilgili varsa önerileri), gerekse de müellif firmanın ilgili kurum ve taraflarla yapmış olduğu birebir görüşmelerle katılım ve bilgilendirme yapılmıştır. Planın tamamlanmasından sonra da, gerek Bölge'de gerekse Ankara'da ilgili kurum ve kuruluşlara konuyla ilgili sunuşlar yapılmıştır."

Planlama sürecinin bir parçası olması gereken diğer kurumların temsilcilerinin ise konuya ilişkin düşünceleri incelendiğinde; Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi temsilcisi Master Planla ilgili çalışmalardan haberdar olduklarını ve toplantılara davet edildiklerini söylemişlerdir. Öte yandan süreçle ilgili olarak, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin açıklaması ise aşağıda aktarılmıştır;

"Plan sürecinde il müdürlüğümüzün görüşü alınmış, yapılan anketlere de katılım sağlanmıştır. Süreç boyunca iki toplantıya katıldık. İlkinde planla ilgili çalışma hakkında bilgi verildi, ikincisinde ise biten projenin tanıtımı yapıldı."

demıştır. Bu açıklamalardan katılım sürecinin sadece "bilgi aktarımı" düzeyinde kaldığı görülmektedir. Bu eksikliğe vurgu yapan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi temsilcisi süreçte katılım düzeyini artırılmasına yönelik olarak;

"Plan sürecinde tüm kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin de içinde bulunduğu periyodik toplantılar ve kamuoyu bilgilendirmesinin daha etkin yapılması için görsel ve yazılı medyanın daha yoğun kullanımı sağlanmalıdır."

önerisinde bulunmuştur.

Plandan beklentiler konusunda GAP Kalkınma idaresi temsilcisinin görüşü;

"GAP Bölgesi turizmine yönelik yapılmış olan Plan çalışmalarının genel değerlendirmesinin yapılarak, yeni turizm politikalarına göre güncelleştirilmesi, koruma-kullanma dengesi gözetilerek belirli bir plan dahilinde sürdürülebilirliğinin ve kullanımının sağlanması, Bölge'nin kültür ve turizm potansiyelinin tek tek ele alınmasından çok bunların birbiriyle entegrasyonu sayesinde daha cazip ve güçlü alternatif varış noktaları, cazibe merkezleri, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgeleri/koridorları ve güzergahların oluşturulması, bütüncül bir yaklaşımla turizm açısından zayıf kalan illerin de güçlendirilmesi, kurumsal sorumluluk ve yönetim planının ortaya konmasıdır."

şeklinde aktarılmıştır. Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin görüşü;

"Bölgenin iller bazında değil tüm GAP olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş, bütçenin yerli turistlerin gelmesine hazırlıksız yakalanması nedeniyle"

altyapısı ama en önemlisi sektördeki ara eleman ve kalifiye eleman sıkıntısını göz önüne almak gerekir. Planda yer alan bölgelerin ulaşımının daha kolay hale getirilmesi, bölge insanının var olan kültürel değerlerinin somut ve yerinde görülmesi ve çeşitlendirilmesi, bölgenin kalkınmasında turizmin ne kadar önemli olduğun halka daha çok inilerek anlatılmalıdır."

şeklinde açıklanmıştır.

Mardin Belediyesi temsilcisi Restorasyon ve restitüsyon çalışmalarına, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEP temsilcisi, planın kentlerin yerel kimliğine dikkat etmesi konularına vurgu yaparken, Diyarbakır Şehir Plancıları Odası temsilcisi, planın korumacı ve sürdürülebilir yaklaşımla, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanması, noktasına değinmiştir. Öte yandan bölgenin en önemli arkeolojik değerlerinden biri olan Göbeklitepe'ye, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisi özellikle vurgu yaparak dünyanın en eski yerleşim yerinin bulunduğu kentin turizm potansiyellerini artırarak dünya inanç turizminde önemli bir noktaya gelmesi yolunda önderlik etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Çalışmadaki sivil toplum kuruluşlarından olan Şanlıurfa Şehir Plancıları Odası temsilcisi;

"Bu tür üst ölçekli planlar kentlerin geleceğine yön verip onların sahip olduğu potansiyelleri en iyi şekilde kullanmalarını sağlayarak sektörel olarak getirilerini maksimize etmek açısından oldukça önemlidir. Bu tür planlar yapılırken iyi irdelenmeli, sebep-sonuç ilişkileri iyi kurulmalı, var olan potansiyeller iyi saptanıp en yüksek seviyede verimlilik sağlanmaya yönelik kararlar alınmalıdır."

şeklinde görüşünü beyan etmiştir.

Derinlemesine görüşme yapılan diğer paydaşlar da yukarıda aktarılan görüşlere benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Genel olarak; plandan beklentiler koruma/kullanma dengesini sağlaması ve kaynakların birbirleriyle entegrasyonlarının sağlanarak bütüncül bir yaklaşımla bölgenin güçlendirilmesine yönelik olması yönündedir. Bunun dışında yerel kimliğin güçlendirilmesi, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılması, ulaşım olanaklarının artırılması beklentiler arasındadır. Ancak bu beklentilerin başarılı bir şekilde ve etkin katılım kanallarını kullanarak plana ve planlama sürecine

entegrasyonunda yetersizlikler bulunmakta, planlama sürecinde katılım bilgi aktarımı düzeyinde kalmaktadır.

2.6. Tanıtım Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Başarılı bir sürdürülebilir turizm planlamasının üçüncü ayağını oluşturan bölgenin tanıtımı konusunda ilgili kurum ve kuruluşlara büyük bir sorumluluk düşmektedir. Yazında tanıtım ile ilgili en çok vurgulanan konular farkındalığın artırılması, hedef kitlelerin doğru bir şekilde tespiti ve bu kitleye ulaşılması konularında işbirliğini destekleyen politikaların geliştirilmesine yöneliktir (Warren, 2013).

Derinlemesine görüşmelerde bölgedeki kurumların hâlihazırda yürüttüğü bazı tanıtım faaliyetlerine de değinilmiştir. Örneğin, konu ile soruya derinlemesine görüşmelerde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'ndan alınan cevap aşağıdaki gibidir:

"GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, kültür varlıklarının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve turizmin canlandırılması amacıyla; bölgeleme, restorasyon projeleri, çevre düzenleme projeleri, kentsel tasarım ve restorasyon projesi, Turizm Master Planı, GAP Bölgesi için Rekabet Gündemi, baraj gölü altında kalacak alanlarda araştırma, kazı ve kurtarma çalışmalarını, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, üniversitelerin uzman ekipleri ve sivil toplum örgütleri ile birlikte gerçekleştirmektedir. Söz konusu Projeler Devlet Yatırım Programı'nda yer alan ödenek kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, AB (AB Kültürel Miras Bileşeni kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar), UNDP (Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi) fonları ve özel vakıflarla yapılan Mutabakat Zaptı (Zeugma Acil Kazı ve Kurtarma Projesi) çerçevesinde gerçekleştirilen Projeler de bulunmaktadır."

Konu ile ilgili İl Gaziantep Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü görüşü;

"GAP Bölgesi ve Gaziantep'in tanıtımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Özel İdaresi Gaziantep Valiliği ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ile bazen ortak bazen de İl Özel İdaresi bütçesinde Gaziantep'i tanıtıcı Rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD v.b çalışmalar hazırlayıp gelen yerli ve yabancı

misafirlere kurum, kuruluş, otel ve lokantalara dağıtım yapıyor, ulusal ve uluslararası fuarlara katılıp, ilimizin ve bölgemizin tanıtımını yapıyoruz."

şeklinde aktarılmaktadır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin aktardığı tanıtım çalışmaları şunlardır:

"Tarihi bölgelerin turizm potansiyellerini arttırmaya yönelik sokak sağlıklılaştırması, restorasyon çalışmaları, tarihi alanların (meydan, tarihsel yapılar, müzeler) projelendirilerek ortaya çıkarılması, özel şahıslara ait önemli yapıları kamulaştırma yapılarak projelendirilmesi, tanıtım çalışmaları, peyzaj düzenlemeleri, kentsel dönüşüm çalışmaları yapılmaktadır. Örneğin belediyemiz tarihi kentler birliği üyesi olup, her yıl yapılan toplantılarının bu yılki durağı olarak, 9-11 Kasım 2013 tarihleri arasında belediyemiz tarafından kentimizde düzenlenmektedir."

Mardin Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin görüşü ise;

"Bölge bazında çalışmamız bulunmamaktadır. İl için çalışma yürütüyoruz, İstanbul, Ankara, İzmir'de üçer günlük tanıtım günleri ve yılda bir kez ve fuarlara katılıyoruz. Finansmanı belediye ve bir kısım bağışlar tarafından sağlanıyor."

şeklindedir.

Yapılan görüşmelerde kurumlardaki temsilciler genelde bölge bazında değil il bazında tanıtım çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir. Tanıtım için yapılan faaliyetler ile ilgili, tanıtıcı rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD vb. çalışmalar hazırlanıp misafirlere oteller ve lokantalarda dağıtımlarının yapıldığı, ayrıca tanıtım toplantıları ve tanıtım günleri düzenlendiği aktarılmıştır.

GAP Turizm master planında ise, Bölge'nin ücra yerlerindeki özel koşulların Bölge turizmini bir bütün olarak negatif etkilediği görüşünden hareketle Bölge'deki özel koşullar devam ettiği sürece "Güneydoğu'nun bir bütün olarak tanıtılması yerine Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve Adıyaman'ın kendilerini markalaştıracak tanıtım politikaları izlemesi, GAP Bölgesi bütünü tanıtan politikaların ikinci planda tutulması" önerilmektedir (GAP, 2011b), planda ayrıca "Yukarıda sayılan il merkezlerinin markalaşması için Bölge'de görev yapan üç kalkınma ajansının birlikte

hareket ederek markalaşması önerilen kentlerin geometrik merkezi olan Şanlıurfa’da bir markalaşma ofisi kurması, bu ofiste markalaşma uzmanlarını devamlı olarak istihdam etmesi ve bu ofis kanalıyla Bölge’ye profesyonel hizmet vermesi önerilmektedir.” denilmektedir. Bu örgütün medya kanallarını sosyal ağlar da dahil olmak üzere devreye sokarak, tüm tanıtım çalışmalarını eş zamanlı olarak yürütmesi hedeflenmektedir.

Yapılan derinlemesine görüşmeler ve GAP Turizm master planı önerileri birlikte değerlendirildiğinde; bölgenin turizm potansiyellerinin etkin ve sürdürülebilir bir çerçevede kullanılması için tanıtım faaliyetinden sorumlu, koordinasyon ve örgütlenmeyi sağlayacak bir yapılanmanın oluşturulması hiç şüphesiz ki daha doğru olacaktır. Ancak bu noktada benzer bir eksiklik bütüncül yaklaşımın bölgenin özel koşulları sebebiyle göz ardı edilmesidir.

3. SONUÇ

STPY konularını Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Turizm Master Planı örneğinden hareketle irdelemek amacını taşıyan bu makalede, sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular tartışılmaktadır.

Doğal, kültürel turizm potansiyelleriyle ülke bütününde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan GAP bölgesi, özellikle son yıllarda artan göç ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, turizm potansiyellerini sürdürülebilirlik perspektifinde değerlendirecek planlama çalışmaları, bölgenin hem ekonomik ve sosyal kalkınmasında ve hem de oluşan önyargıların kırılmasında faydalı olacaktır. Bu çerçeveden hareketle örnek alan çalışmasına konu olan GAP Turizm Master Planı; içeriği, katılım boyutu ve tanıtım faaliyetleri STPY açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda planın en büyük eksikliklerinden birisi “planlama hedefleri arasında sürdürülebilirlik vurgusuna yer verilmemesi” olarak tespit edilmiştir. Öte yandan incelenen üç başlıkta da (planın içeriği, katılım süreçleri ve tanıtım faaliyetleri) önemli eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. Genel olarak; plan içeriğinin turizmin ekolojik, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayacak kararlardan yoksun olması, katılım sürecinin bilgi aktarımı düzeyinde kalması ve tanıtım faaliyetlerinin bölgenin tümünü öne çıkaran bir

yaklaşımı benimsememesi ve bütüncül yaklaşımdan uzak olması bu eksiklerden bazılarıdır. Bu eksikliklerin giderilmesinde, neyi, nasıl ve kimin için korunacağı/geliştirileceği? üzerinde ciddi düşünülmesi gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

GAP Turizm Master Planının içeriği sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirildiğinde alınması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir:

Ekonomik göstergeler açısından planın; turizmin yıl boyunca yayılması ve ulaşım ve diğer teknik altyapı konulara yönlendirici stratejileri ve yatırım programlarını içermesi gerekmektedir. Halkın sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığının artırılması ve bölgenin tanıtımı konusunda ise düzenli faaliyetlerin (eğitim seminerleri, festivaller, fuarlar vb) gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak mekansal ve stratejik düzenlemeleri içermesi gerekmektedir.

Sosyal göstergeler açısından planın istenilen hedeflere ulaşabilmesi için; planın somut olmayan turizm faaliyetleri için gerekli olan eğitim, örgütlenme, göç ve katılım konularında etkin çözümler ve önerileri içermesi gerekmektedir.

Plan ekolojik göstergeler açısından taşıdığı eksikliklerin giderilebilmesi; özellikle kirlilik yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması ve doğal ve tarihsel kaynakların korunması yönünde alınan kararların geliştirilmesi, planlama stratejilerine ve hedeflerinde sürdürülebilirlik vurgusunun artırılması ile mümkün olacaktır.

Bilindiği üzere sürdürülebilirlik sadece mevcut durağan koşulları değil, değişimi yönetebilmekle de ilgilidir. Dolayısıyla başarılı bir planlama çalışması için süreci sadece plan hazırlığı olarak görmemek beraberinde uygulamaya yönelik bir yönetim stratejisi ortaya koymak da gerekmektedir. Bundan sonra gerçekleştirilecek olan çalışmalarda, sürdürülebilir turizm için kullanılan mevcut performans göstergelerinin geliştirilmesi önemlidir. Ancak bu şekilde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin başarısı test edilebilir. Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma paradigmasının vazgeçilmez bir parçasıdır, dolayısıyla diğer sektörlerle de ilişkisinin düşünülerek kurgulanması, planlama çalışmalarının başarısını artıracaktır.

Sonnotlar

¹ Turizm master planı; ekonomik, sosyal ve çevresel dengeyi bozmadan turizmin gelişimine yön veren ana plan olarak tanımlanabilir.

² Çalışma kapsamında Ankara'da bulunan GAP Bölge Kalkınma İdaresi, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ve Belediyeleri ile yine bu illerde bulunan şehir plancıları odası ile görüşmeler talep edilmiştir. Bu talepler doğrultusunda GAP Bölge Kalkınma İdaresi temsilcisi, İpekyolu, Karacadağ, Dicle Kalkınma Ajansları temsilcileri, Gaziantep ve Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü temsilcileri, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa Belediyeleri ile Diyarbakır ve Şanlıurfa Şehir Plancıları odası temsilcileri ile görüşme sağlanabilmiştir. Derin görüşmeler; Gaziantep'te beş, Diyarbakır'da beş, Şanlıurfa'da iki, Mardin'de üç ve GAP Kalkınma İdaresinde bir kişi olmak üzere toplamda 16 temsilci ile yapılmıştır.

Kaynakça

- Akıncı, Z., ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Açısından Özel İlgi Turizminin Yeri ve Önemi. Çatalhöyük. International Journal of Tourism and Social Research, 1(1).
- Alarcón, D. A. ve Cole, S. (2019). No sustainability for tourism without gender equality, Journal of Sustainable Tourism, DOI: 10.1080/09669582.2019.1588283
- Ali, R. (2016). "Exploring the Coming Perils of Overtourism". Skift, 23-08-2016 (online), www.skift.com. Erişim Tarihi (15.05.2019).
- Alkan, C. (2015). Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama. Journal of Yaşar University, 10(40), 6692-6710.
- Altanlar, A., ve Kesim, G. A. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 3(2), 1-20.
- Aslan, A. (2008). Turizm Planlamasına Yerel Toplumun Katılımı: Saklı Bahçe Akyaka Üzerine Bir İnceleme. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi 19(1) 71-83.
- Atik, M. (2004) Possibilities for sustainable tourism management in accommodations: South Antalya region, Turkey. Sustainability and Mass Destinations: Challenges and Possibilities. Business Enterprises for Sustainable Travel Education Network Think Tank IV Conference Proceedings. Esbjerg, Denmark, 30 June – 4 July
- Bahar, E. (2016). Sürdürülebilir Turizm Gelişmesinin Boyutları, Sürdürülebilir Gelişmenin Önündeki Sorunlar. II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi, 28-30. (<http://emrebahar.blogspot.com.tr/2016/05/surdurulebilir-turizm-gelismesinin.html?view=sidebar>)

- Bramwell, B., Lane, B. (2013). Getting From Here To There: Systems Change, Behavioural Change And Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 21(1) 1-4.
- Bramwell, B., Richards, G., Henry, I., Jackson, G., Van Der Straaten, J., Goytia Prat, A. (1996). *Sustainable Tourism Management: Principles and Practice*, Tilburg University Press.
- Bramwell, B., Sharman, A. (2000). *Approaches To Sustainable Tourism Planning And Community Participation*. *Tourism And Sustainable Community Development* G. Richards Ve D. Hall (Der), 17–35, Routledge, New York.
- Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research And Reality. *Annals of Tourism Research* 39(2) 528-546.
- Budeanu, A. (2007) Sustainable Tourist Behaviour – A Discussion Of Opportunities For Change. *International Journal of Consumer Studies* 31(5) 499–508.
- Cengiz, B. (2012). Local residents' perceptions of and attitude toward sustainable tourism planning and management in Amasra (Turkey). *Landscape Planning*, available online at: <http://www.intechopen.com>.
- Claiborne, P. (2010). *Community Participation In Tourism Development And The Value Of Social Capital*. Unpublished Master Degree Thesis, University Of Gothenburg, Gothenburg.
- Colomb, C., ve Novy, J. (Eds.). (2016). *Protest and Resistance in the Tourist City*. London: Routledge
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martinez-Alier, J. (2013). “What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement”. *Environmental Values*, 22(2), 191–215.
- Dredge, D. (2008). *Managing Local Tourism Master Class: Eastern Metropolitan Regional Council Workshop Materials*. Southern Cross University, Tweed Heads, Australia.
- Dünya Turizm Örgütü, (2005). *Making Tourism More Sustainable. A Guide For Policy Makers*.
- Erkol, G. ve Zengin, B. (2015). Bölge Turizmini Planlama Ve Sürdürülebilir Gelişim: Şanlıurfa Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, 17, 377-396
- GAP Turizm Master Plan Raporu: Mevcut Durum, (2011a). [<http://Www.Gap.Gov.Tr/Gap-Bolgesi-Turizm-Master-Plani-Sayfa-30.Html>] Erişim Tarihi (05.11.2014).
- GAP Turizm Master Plan Raporu: Plan Kararları, (2011b). [<http://Www.Gap.Gov.Tr/Gap-Bolgesi-Turizm-Master-Plani-Sayfa-30.Html>] Erişim Tarihi (05.11.2014).
- Gökçekuş, H. vd. (Eds) (2011). *Survival and Sustainability*, *Environmental Earth Sciences*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Gössling, S., Hall, C.M., Weaver, D.B., Der. (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives On Systems, Restructuring And Innovations*. New York: Routledge.

- Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M., Ceron, J. P., Dubois, G. (2012). Consumer Behaviour And Demand Response Of Tourists To Climate Change. *Annals of Tourism Research* 39(1) 36-58.
- Göymen, K. (2000). Tourism and Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*, 27(4), 1025-1048.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism, Responsible Tourism Partnership Working Paper 4.
- Gündüz, L., ve Hatemi-J, A. (2005). Is the Tourism-Led Growth Hypothesis Valid for Turkey?. *Applied Economics Letters*, 12(8), 499-504.
- Hatipoğlu, B., Alvarez, M. D. ve Ertuna, B. (2016). Barriers to Stakeholder Involvement in the Planning of Sustainable Tourism: The Case of the Thrace Region in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 111, 306-317.
- Hall, C. M. (2009). “Degrowing Tourism: Decroissance, Sustainable Consumption and Steady-State Tourism”. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(1), 46–61.
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolkowski, C., Wijesinghe, G., ve Boluk, K. (2019). Degrowing Tourism: Rethinking Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-19.
<http://www.gelecekturizmde.com/gelecek-turizmde/gelecek-turizmde-2/> Erişim Tarihi (10.09.2018)
- İsayeva, S. ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *Çatalhöyük-International Journal of Tourism and Social Research*, 1(1).
- Joppe, M. (1996). Sustainable Community Tourism Development Revisited. *Tourism Management* 17(7) 475-479.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2011, Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2013: 50.
- Kernel, P. (2005). Creating and Implementing a Model for Sustainable Development in Tourism Enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 13(2), 151-164.
- Kuvan, Y. (2005). The Use of Forests for the Purpose of tourism: the Case of Belek Tourism Center in Turkey. *Journal of Environmental Management*, 75(3), 263-274.
- Lankford, S. V., Lankford, J. L., Povey, D. C. (1996). Instilling Community Confidence And Commitment In Tourism, *Practicing Responsible Tourism*, L. C. Harrison Ve W. Husbands (Der.), 330–349, John Wiley And Sons, New York.

- Li, W. (2006). Community Decision-Making, Participation In Development. *Annals of Tourism Research* 33(1) 132-143.
- Nazlı, M. (2016). Does Sustainability Matter? A Qualitative Study in Tourism Industry in Turkey. *Journal of Yaşar University*, 11(44), 339-350.
- Okazaki, E. (2008). A Community-Based Tourism Model: Its Conception And Use. *Journal Of Sustainable Tourism* 16(5), 511-529.
- Öztürk, A., Aydın, İ. Z., ve Demirci, U. (2013). Sustainable ecotourism management in protected areas. *International Caucasian Forestry Symposium*.
- Sezgin, M. ve Karaman, A. (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 429-438.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Cabi Pub., New York..
- T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı [www.Gap.Gov.Tr/Gap/Gap-Nedir#This], Erişim Tarihi (10.08.2013)
- Tekeli, İ. (1991). Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler. [http://www.webcitation.org/query?url=http%3a%2f%2fwww.egemimarlik.org%2f1991-3%2f33.pdf&date=2015-02-15] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- TESEV, (2008). İyi Yönetişim El Kitabı, Tesev Yayınları.
- Timothy, D. J. (2002). Tourism and Community Development Issues, *Aspects of Tourism*, 5: Tourism and Development: Concepts and Issues, R. Sharpley D. J. Telfer (Der.), 149–164, Channel View Publications.
- Tosun, C. (2001). Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 289-303.
- TÜİK, (2000). Turizm İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (22.12.2015)
- TÜİK, (2018a). Nüfus ve Demografi İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- TÜİK, (2018b). Turizm İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- TÜİK, (2018c). İşgücü İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do? alt_id=1059] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- Warren, C. (2013). *Destination Management Plan*, Central Nws Tourism, Australia.
- Weaver, D.B. (2012). Towards Sustainable Mass Tourism: Paradigm Shift Or Paradigm Nudge?, *Critical Debates in Tourism*, T.V. Singh (Der.), 28–34, Channel View Publications, Bristol.

Yadav, N., Sahu, N. C., Sahoo, D., ve Yadav, D. K. (2018). Analysis of Barriers to Sustainable Tourism Management in a Protected Area: A Case from India. Benchmarking: An International Journal, 25(6), 1956-1976.